

*Степанова Т. В.,
доктор юридичних наук,
професор кафедри адміністративного та господарського права
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ – БАГАТОЕЛЕМЕНТНИЙ СКЛАДНИК СУДОВОГО ПРОЦЕСУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню складної внутрішньої структури права на інформацію в судовому процесі. Встановлено, що вказане право може бути реалізоване учасниками провадження та інколи іншими особами, встановленими процесуальним законодавством, в активній та пасивній формі. Висвітлено зв'язок права на інформацію з обов'язком інформування учасників судового процесу. Обґрунтовано, що право на інформацію, як багатоелементний складник судового процесу, потребує подальшого дослідження на науковому рівні та розроблення системи гарантій реалізації не тільки даного процесуального права в цілому, але й дієвих гарантій реалізації кожного з його складників.

Ключові слова: право на інформацію, судовий процес, судочинство, учасники процесу, права учасників процесу.

Постановка проблеми. Активному розвитку суспільства і держави властиве значне зростання ролі інформації та інформаційних технологій, які пронизують всі сфери життєдіяльності, в тому числі судочинство. Актуальність дослідження зумовлена потребою вивчення складної внутрішньої структури права на інформацію, кореляції даного права з процесуальними обов'язками учасників судового процесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Інформаційні правовідносини в цілому та право на інформацію зокрема були предметом досліджень різних галузей правової науки. Загальні питання правового регулювання права на інформацію розкривалися в працях Л.П. Коваленко, І.В. Костенко, О.М. Селезньової, В.В. Шемчука та деяких інших авторів. Право на інформацію в різних видах судочинства досліджували Н.В. Іванюта, О.В. Іващенко, А.Ю. Каламайко, С.С. Кузьмін, А.М. Найченко, Л.Р. Сердюк, О.М. Сибіга та інші. Проте дослідження внутрішньої структури права на інформацію в ході розгляду судових справ раніше не здійснювалося.

Метою статті є виокремлення складників права на інформацію у вітчизняному судовому процесі та виявлення зв'язку даного права з процесуальним обов'язком учасників судового процесу щодо інформування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процесуальне право учасника судового процесу можна визначити як забезпечену законом міру дозволеної поведінки (активної, пасивної), яку особа вправі реалізувати в ході розгляду справи задля задоволення своїх законних вимог та інтересів.

Одним з основних та невід'ємних прав учасників провадження, яке має складну внутрішню структуру, є право на інформацію. Вказане право може бути реалізоване учасниками

провадження та інколи іншими особами, встановленими процесуальним законодавством, в активній та пасивній формі.

До реалізації права на інформацію в пасивній формі можна віднести наступні загальні права учасників судового процесу:

а) бути своєчасно повідомленим про свої права, передбачені процесуальним законом, отримати їх роз'яснення.

Ст. 345 Кримінального процесуального кодексу України, ст. 12 Цивільного процесуального кодексу України, ст. 13 Господарського процесуального кодексу України, ст. 203 Кодексу адміністративного судочинства України закріплюють, що суд роз'яснює у разі необхідності учасникам судового процесу їх процесуальні права та обов'язки, наслідки вчинення або невчинення процесуальних дій. Тому, за загальним правилом, на першому судовому засіданні (підготовчому засіданні) за умови появи нових учасників справи суддя роз'яснює таким учасникам їх права та обов'язки;

б) мати доступ до інформації, що перебуває у розпорядженні суду.

Вказане право тісно пов'язане з попереднім і практично витікає з нього. Дійсно, важливим складником процесуального статусу учасників судового процесу слід визнати право на доступ до інформації, що перебуває у розпорядженні суду. Вказаному праву корелює обов'язок суду надавати інформацію, необхідну для всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин справи. З одного боку, суд визначається з належністю, допустимістю та достовірністю доказів та долучає їх до справи, з іншого боку, учасники судового процесу повинні мати доступ до всіх матеріалів, документів та іншої інформації, що перебуває у розпорядженні суду. Вказане є реалізацією в судовому процесі ч. 1 ст. 13 Закону України «Про доступ до публічної інформації».

І.В. Костенко слушно визначає поняття права громадян на доступ до інформації, що перебуває у розпорядженні суду, крізь призму теорії суб'єктивних публічних прав, а саме як можливість громадян одержувати відображену та задокументовану будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформацію, що була отримана або створена в процесі виконання судом своїх повноважень, передбачених чинним законодавством, у межах публічно-правових відносин [1, с. 13].

Обсяг (межі) права на доступ до інформації в процесі залежить від процесуального положення учасника судового процесу. Наприклад, у випадку заявлення особою про вжиття заходів забезпечення позову та (або) доказів, якщо він обґрунтовує необхідність неповідомлення особи про такі заходи, суд про-

водить судові засідання без його залучення та навіть без повідомлення, оскільки в протилежному випадку така особа зможе скористуватися вказаною інформацією для «втрати» документів або іншої інформації, необхідної для розгляду справи або виконання в подальшому судового акта.

Є. Пілат слушно виділяє у складі права на доступ до інформації такі елементи (правомочності), які можуть бути реалізовані всіма без винятку суб'єктами зазначеного права: право доступу до документів та інших матеріалів, інформаційних ресурсів та інформаційних систем; право на звернення за інформацією до певних суб'єктів; право отримувати інформацію від конкретних суб'єктів; право фіксувати інформацію, у тому числі за допомогою технічних засобів; право на відтворення інформації (отриманої у не заборонений законом спосіб); право на доведення інформації до конкретних суб'єктів через її опублікування, а також поширення через мережі обміну даними (зокрема Інтернет), передачі через засоби масової інформації в режимі повідомлень; право на отримання консультації з питань доступу до інформації [2, с. 131].

Вказані складники доступу підтверджують думку, що право осіб на інформацію корелює з обов'язком не тільки суду, але й усіх інших учасників судового процесу щодо надання такого доступу у межах, що відповідають процесуальному положенню такого учасника.

До реалізації права на інформацію в активній формі можна віднести наступні загальні права учасників судового процесу:

а) наводити свої доводи і міркування з усіх питань, що виникають у ході судового процесу, заперечувати проти клопотань і доводів інших учасників провадження.

Слід зауважити, що права наводити свої доводи і міркування та заперечувати проти клопотань і доводів інших учасників судового процесу є активною формою захисту прав не тільки учасників справи, але й інших учасників провадження. Вони ні за яких умов не можуть бути реалізовані в пасивній формі;

б) вимагати фіксування судового процесу з допомогою звукозаписувального технічного засобу та отримання копії технічного запису судового процесу.

Фіксування судових засідань технічними засобами забезпечується положенням ст. 129 Конституції України як норми прямої дії [3].

Згідно зі ст.ст. 27, 343 Кримінального процесуального кодексу України, ст. 247 Цивільного процесуального кодексу України, ст. 222 Господарського процесуального кодексу України, ст. 229 Кодексу адміністративного судочинства України суд під час судового розгляду справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою відео- та (або) звукозаписувального технічного засобу в порядку, передбаченому Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

Технічний запис судового засідання є додатком до протоколу судового засідання і після закінчення судового засідання приєднується до матеріалів справи. Учасник справи має право отримати копію технічного запису судового процесу;

в) ознайомлюватися в установленому порядку з протоколом судового засідання та технічним записом фіксування судового процесу і подавати щодо них свої зауваження.

Вказане право учасників судового процесу витікає з попереднього та є його логічним продовженням. Так, відповідно до ст.ст. 42, 56 Кримінального процесуального кодексу України, ст. 249 Цивільного процесуального кодексу України, ст. 224 Господарського процесуального кодексу України, ст. 231 Кодексу адміністративного судочинства України лише основні учасники справи мають право знайомитися з технічним записом судового процесу, протоколом судового засідання та протягом п'яти днів з дня підписання протоколу у справі подати до суду письмові зауваження з приводу неповноти або неправильності технічного запису або відомостей, вміщених у протоколі судового засідання. Суд розглядає зауваження щодо технічного запису судового процесу та протоколу судового засідання не пізніше п'яти днів з дня їх подання і за результатами розгляду постановляє ухвалу, якою враховує зауваження або мотивовано відхиляє їх. У разі пропуску строку подання зауважень і відсутності підстав для його поновлення суд залишає їх без розгляду.

Проте надання вказаного права лише основним учасникам судового процесу не можна визнати обґрунтованим, оскільки інші учасники судового процесу (експерт, експерт з питань права, перекладач) також повинні мати можливість знайомитися з технічним записом судового процесу, протоколом судового засідання та подавати до суду письмові зауваження з приводу неповноти або неправильності технічного запису або відомостей, вміщених у протоколі судового засідання, що стосується їх участі в засіданні. Дійсно, інформацію, надану експертом, або переклад, зроблений перекладачем, може бути перекручено, пошкоджено, невірно зафіксовано. Тому вказані особи, оскільки це є інформацією про даних осіб та торкається їх прав, також повинні мати можливість за необхідності реалізувати право на інформацію;

г) користуватися електронними (цифровими) технологіями при реалізації своїх прав.

Останнім часом набуває значної актуальності впровадження електронного урядування. Першим кроком у цьому напрямі стали закони України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис».

У судовій сфері ідея електронного уряду реалізується за допомогою електронних баз даних, які надають можливість підтвердити наявність у особи адвокатського свідоцтва в Єдиному реєстрі адвокатів України на сайті Національної асоціації адвокатів України, знайти судові рішення та ознайомитися з його змістом в Єдиному державному реєстрі судових рішень України, перевірити стан виконання судового рішення в Єдиному державному реєстрі виконавчих проваджень на сайті Міністерства юстиції України тощо.

Процесуальній сфері притаманна також «позиція щодо використання правової інформації з ненормативних джерел» [4, с. 94] (зокрема, інформація, яка міститься у рішеннях Конституційного Суду України, Верховного Суду). Деякі дослідники відносять до таких джерел також рішення судів всіх рівнів

та навіть «усі процесуальні документи» [4, с. 94] по конкретній справі (зокрема, інформацію, яка міститься «у позові, клопотаннях, апеляційних та касаційних скаргах» [4, с. 94]), проте з останнім складно погодитися.

На цей час в тестовому режимі вже працює Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, що забезпечує розподіл справ між суддями, надання учасникам процесу інформації про стан розгляду справ, реєстрацію вхідної і вихідної кореспонденції та етапів її руху, автоматичне формування статистичної звітності про діяльність судів та інше. В ході розгляду конкретних судових справ впровадження електронних засобів теж має місце (наприклад, при проведенні судового засідання в режимі відеоконференції).

Завдяки впровадженню «електронного суду» в учасників судового процесу з'явилася можливість подачі заяв, скарг, клопотань онлайн, що сприяє оперативному розгляду матеріалів і документів у справі, а в цілому – значній економії часу і збереженню грошових коштів. Одночасно вважаємо, що «електронний суд» не зможе замінити традиційні засади судочинства і повинен використовуватися тільки як додатковий засіб для зручності учасників судового процесу. Звичайно, неможливо повноцінний судовий процес замінити «електронним», оскільки безпосередній огляд і дослідження оригіналів документів, які є доказами у справі, надає суду можливість визначити законність або незаконність вимог сторін та винести обґрунтоване судове рішення.

Заслугує на увагу пропозиція деяких дослідників щодо спрощення подання типових позовів шляхом заповнення типової (зразкової) форми на сайті суду. Вказане значно спростуватиме обробку даних при отриманні такого позову, дозволить ввести повну автоматизацію реєстрації та розподілу такої справи між суддями конкретного суду, а також значно прискорить та спростить строки та процедуру розгляду такої справи, що розвантажуватиме суди.

Крім того, вдосконалення програм фіксування судового засідання в перспективі може скасувати необхідність участі в процесі секретаря судового засідання, а зосередити процес фіксування в єдиному окремому приміщенні, що забезпечуватиме реальну економію коштів на пересилання та тиражування значної кількості документів, усуватиме дублювання функцій посадових осіб суду.

Право на інформацію корелює з обов'язком інформування інших учасників процесу про обставини та факти, що є важливими для розгляду та вирішення справи, витікає з права всіх учасників процесу бути обізнаними з такими обставинами та фактами.

О.В. Івашенко вузько тлумачить поняття «інформування» як сукупність норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають, змінюються та припиняються з приводу форм інформування, процесуального порядку інформування, закріплюють

коло його учасників, їх права, обов'язки і законні інтереси та правові наслідки у разі невиконання його вимог [5, с. 8]. Дослідниця обмежує види інформування лише чітко встановленими законом, і відносно кримінального процесу визначає такими видами лише виклик, повідомлення і повістку.

Вважаємо, що під інформуванням учасників процесу слід розуміти активні дії осіб із повідомлення іншим учасникам процесу даних (інформації), що є важливою для розгляду та вирішення справи. Тобто інформування як обов'язок учасників судового процесу завжди має вираз в активній, волевій формі. Це може бути роз'яснення учасникам судового процесу їх прав та обов'язків, яке здійснює суддя відносно осіб, залучених у процес, доступ до матеріалів справи, інформація про перенесення судового засідання або перерву, зупинення розгляду справи, інформування учасників процесу та судді про появу нових фактів, обставин та доказів у справі, оголошення судового рішення тощо. Вказані дії можуть бути реалізовані як в ході розгляду справи, так і поза його межами (прикладом останнього може бути оприлюднення оголошень про виклик у мережі Інтернет на офіційному веб-порталі судової влади України відповідно до листа Державної судової адміністрації № 10-2141/18 від 24.01.2018 р. [6]).

Висновки. З урахуванням вищевикладеного слід підсумувати, що право на інформацію – це явище, що має складну внутрішню структуру, утворену із взаємопов'язаних елементів. Воно є багатоелементним складником судового процесу, потребує подальшого дослідження на науковому рівні та розроблення системи гарантій реалізації не тільки даного процесуального права в цілому, але й дієвих гарантій реалізації кожного з його складників.

Література:

1. Костенко І.В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації права громадян на доступ до інформації, що перебуває у розпорядженні суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2016. 19 с.
2. Пілат Є. Право на доступ до інформації як елемент правового статусу особи. *Вісник Львівського університету. Серія: юридична.* 2010. Вип. 50. С. 127–132.
3. Рішення Конституційного Суду України від 08.12.2011 р. № 16–рп/2011 (справа про фіксування судового процесу технічними засобами). *Офіційний вісник України.* 2011. № 99. Стр. 63. Ст. 3638.
4. Іванюта Н.В. Правова інформація у господарському судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право.* 2017. Випуск 46. Том 1. С. 92–95.
5. Івашенко О.В. Інформування учасників кримінального провадження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». Одеса, 2013. 20 с.
6. Про розміщення оголошень про виклик на офіційному веб-порталі судової влади України: Лист Державної судової адміністрації № 10-2141/18 від 24.01.2018 р. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/file/2018_new_DSA_NAKAZ/OGOLOCHENA_.pdf

Степанова Т. В. Право на информацию – многоэлементная составляющая судебного процесса

Аннотация. Статья посвящена исследованию сложной внутренней структуры права на информацию в процессе. Установлено, что указанное право может быть реализовано участниками производства и в некоторых случаях иными лицами, установленными процессуальным законодательством, в активной и пассивной форме. Раскрыта связь права на информацию с обязанностью информирования участников судебного процесса. Обосновано, что право на информацию, как многоэлементная составляющая судебного процесса, требует дальнейшего исследования на научном уровне и разработки системы гарантий реализации не только данного процессуального права в целом, но и действенных гарантий реализации каждой из его составляющих.

Ключевые слова: право на информацию, судебный процесс, судопроизводство, участники процесса, права участников процесса.

Stepanova T. The right to information as a multiple part the legal proceedings

Summary. The subject of the article is a structure of the right to information as one of the main and unavoidable rights of the participant in the legal proceedings. It was ascertained that the right may be exercised by the participant in the legal proceedings as well as some third persons in an active and passive ways. The author enlightens the conjunction of the right to information and a duty to inform the participant in the legal proceedings. It is grounded in the article that there is a need to investigate elements of the right to information as a multiple part of the legal proceedings and to provide legal guaranties for them.

Key words: right to information, legal proceedings, court trials, participant in the legal proceedings, procedural rights.